

Inhoud

- Voorwoord 9
- 1 Het aanzoek 13
 - 2 De eerste keer 20
 - 3 Sebahats nieuwe leven 23
 - 4 De eerste zwangerschap van Marjan 28
 - 5 Over Sebahats schoonmoeder en over Yüksels
vertrek naar Alamanya 35
 - 6 Over schoonmoeders 40
 - 7 Over de grootvader die een derde vrouw
bestelde 45
 - 8 Nazmiye's geboorte 49
 - 9 Tunesië 53
 - 10 De stap naar de toekomst 58
 - 11 Over de ontvangst van gastarbeiders in onze
maatschappij 66
 - 12 Woningnood in de jaren vijftig en zestig in
Amsterdam 70
 - 13 Sebahat in Holland aan het werk 76

- 14 Over het bidden 81
- 15 Over de broer die illegaal bij Sebahat introk 87
- 16 Over geweld hier en daar 90
- 17 Over het leven in Nederland met opgroeiende kinderen 100
- 18 Over de ziekte en dood van Yüksel, en de manier waarop Sebahat het leven weer oppakt 105
- 19 Over de begrafenis van Yüksel 108
- 20 Over de manieren waarop wij in Nederland onze doden bezorgen 111
- 21 Over het in slaap zingen van kinderen 115
- 22 Sebahat gaat naar Mekka 120
- 23 Bedevaart 124
- 24 Over de ervaringen met de Hollandse mentaliteit 130
- 25 Hoe hebben wij het gedaan? 133
- 26 In de tuin met schoonzuster en schoondochter: we vertellen moppen 140
- 27 De dochter, de schoondochters en de schoonzoon 146
- 28 Eten 155
- 29 Het verhaal van de jongens 161
- 30 Het zout in de pap 173

Voorwoord

In 1998, tijdens het schrijven van *Marjan Berk's oma en opa*, zocht ik Nederlandse grootouders die in de jaren vijftig en zestig naar ons land kwamen om het werk te verrichten, waar wij niet genoeg mensen voor konden vinden.

Zo kwam ik bij Sebahat Tuzgöl terecht, een nog jonge weduwe, op dat ogenblik grootmoeder van vier kleinkinderen. Zij is afkomstig uit Midden-Turkije, uit het dorp Tuzköyü, wat 'zoutdorp' betekent en zo genoemd wordt vanwege het zout in de bodem rond het dorp. *Tuz* betekent zout, negentig procent van de inwoners van het dorp heeft Tuz in hun achternaam. Het dorp ligt aan het Tuzgölmeer, waaruit het zout wordt gewonnen.

Sebahat vertelde over haar leven in Turkije en in ons land, over haar ouders en grootouders en over hoe zij na de dood van haar man haar leven weer oppakte. Maar wat mij het meest trof in haar verhaal, was de lief-

desverklaring aan het adres van haar overleden echtgenoot. Sebahat werd op bijna middeleeuwse wijze uitgetrouwde aan een man die ze nooit had gezien. En toch, hoe onwaarschijnlijk dat in mijn westerse oren ook klonk: 'Hij heeft me verschrikkelijk gelukkig gemaakt!'

Die verklaring bleef in mijn hoofd hangen. Hoe was het mogelijk, trouwen met een man die je nooit had gezien, en zo gelukkig worden, dat je zelfs na zijn dood onafgebroken blijft getuigen van dat heerlijke huwelijk.

Toen ik acht jaar later bij de zoveelste druk van het oma en opaboek Sebahat weer opzocht om te zien hoe het haar na al die jaren verging, sprak ze nog steeds verrukt over het voorbije huwelijk, dat voor haar nog niets van zijn glans had verloren.

Dat leek me het moment om uit te zoeken hoe het mogelijk is gelukkig te worden met een man die je vóór het huwelijk nog nooit in de ogen hebt gekeken. En om te horen hoe de vrouwen van haar generatie, meestal analfabeten, de sprong naar de westerse wereld hebben gemaakt en doorstaan. Een groep veelal door taalachterstand tot zwijgen gedoemde vrouwen, die hun kinderen in ons land voorbeeldig hebben opgevoed en aangespoord om alle mogelijkheden tot ontwikkeling die zij zelf moesten missen, met beide handen te grijpen.

Maar in de eerste plaats is dit een liefdesverhaal dat zijn oorsprong vond in een deel van Turkije waar zout in de grond zit, en daarom moest de titel *Zout* worden.

Want de liefde is het zout in de pap van het leven.

1 Het aanzoek

JANUARI 2006 / 1958

Turkse thee uit glaasjes, verse dadels, zelfgebakken *poğça*, een piepkleine eengezinswoning in Slotermeer. Sebahat vertelt:

‘Ahmet, de postbode die met een muilezel de post van dorp naar dorp bracht, vroeg aan Mustafa, mijn vader: “Ik zoek een leuke vrouw voor Yüksel, de zoon van Kamil, een vriend van mij uit Tuzköyü. Het is een heel leuke jongen, drieëntwintig jaar oud, en hij heeft net zijn dienstplicht vervuld. Als jullie er iets voor voelen, komen ze eens langs om te kijken.”

Mijn vader voelde daar helemaal niets voor. “Ze is pas veertien jaar. Mijn dochter is veel te klein! Nee, dat gaat niet.”

Ahmet kreeg geen poot tussen de deur en vertrok zonder resultaat.

’s Nachts hoorde ik mijn vader tegen mijn moeder zeggen: “Misschien moeten we het toch eens overwegen...”

Maar mijn moeder fluisterde terug: “Nee... ik vind het niet goed. Dan moet ze naar een ander dorp. Nee nee, ze is veel te jong.”

Mijn vader: “Nou ja, ik heb ook niets gezegd.”

De volgende dag kwam Ahmet weer langs met zijn muilezel en de post.

Ik ging iedere dag water halen, hoog op de berg. En dan liep ik met de gevulde kruik op mijn schouder weer naar beneden. Ik was halverwege toen Ahmet met zijn ezel mij tegemoet kwam. Ik stopte, dat was ik zo gewend. Uit respect voor oudere mensen deed je een stap opzij om ze door te laten. Maar hij liep niet door, hij keerde om en liep met mij mee terug naar het dorp.

“Mijn ezel moet drinken,” zei hij, maar dat was een smoes.

Hij begon tegen mij te praten: “Wie ben je eigenlijk?” Hij wist best wie ik was, maar hij hield zich van de domme.

“Ik ben Sebahat. Mijn opa was een *hoca* (imam) en ik ben de dochter van Hoca Mustafa.”

“Doe de groeten aan je vader,” zei hij en toen was hij verdwenen.

Na twee dagen verschenen de ouders van de door Ahmet bedoelde jongen, in gezelschap van een andere zoon en een schoonzoon met diens broer. Ahmet de postbode was er ook bij. In totaal waren ze met zijn zessen, plus de taxichauffeur.

Mijn vader riep: “Kijk, daar zijn ze!” Maar mijn moe-

'Ik was een zoon voor mijn vader en een dochter voor mijn moeder.'

der was kwaad. Ze vond het helemaal niet leuk dat ze ons zomaar overvielen. Bovendien waren ze niet van plan te vertrekken zonder antwoord, we moesten ze nog avondeten geven ook!

Mijn toekomstige schoonmoeder deed niets anders dan mij kritisch bekijken, ik werd gewoon gekeurd. Nu was ik wel jong, maar ook heel erg handig. Ik deed al het huiswerk, schoonmaken, koken, alles. Ik verzorgde ook het vee en ik werkte op het land. Ik kon echt alles! Ik was een zoon voor mijn vader en een dochter voor mijn moeder.

Na het eten werd er thee geschonken. En het bezoek

bleef maar zitten, omdat mijn ouders geen “ja” wilden zeggen.

Ze hebben daar uiteindelijk de hele nacht gezeten, zonder te slapen.

Na het ontbijt hadden mijn ouders nog steeds geen “ja” gezegd. Ten einde raad hebben ze de hulp van mijn tante, de zuster van mijn vader, ingeroepen. Haar man was dokter. Met hen zijn ze gaan praten.

Mijn oom, de dokter dus, de enige mens in het dorp met een radio, waardoor alle families altijd bij hem om raad kwamen, zei: “Het is een heel goede schoonfamilie, nette mensen. Wat willen jullie nu eigenlijk? Ik heb thuis drie dochters. Als ze bij mij waren gekomen, had ik geen twee woorden geantwoord. Ik had meteen ‘ja’ gezegd.”

Na deze wijze raad van mijn oom de dokter zei mijn vader eindelijk “ja!”

Het was 1958.

Mijn toekomstige familieleden gingen weg en kwamen na verloop van tijd weer terug om mij een gouden munt te schenken. Ik kreeg ook vier hoofddoeken, in verschillende kleuren en afgezet met kant. Dat was de gewoonte wanneer er “ja” werd gezegd.

Daarna kwam de familieraad bijeen. Mijn drie oma’s (mijn ene grootvader had twee vrouwen), de tantes en de nichten kwamen bij elkaar.

“Zij hebben onze dochter gezien, nu is het onze beurt. Wij gaan de jongen bekijken.”

Er verstreek een week. Toen zei mijn tante: “Hij kan niet naar het huis van onze dochter komen, dat past niet. Laat hem maar naar mijn huis komen.”

Zo werd besloten en zo gebeurde het. Mijn aanstaande schoonmoeder, háár schoonmoeder en mijn aanstaande man kwamen op een ochtend met paarden-wagen naar ons dorp, Hacıhallilli.

Mijn ouders waren aan het werk op het land. Wij verbouwden tarwe, water- en suikermeloenen, we hadden een groentetuin en een wijngaard, we waren echte boeren.

Ik, de oudste van de kinderen, was thuis met mijn twee broertjes en twee zusjes. We hadden geen telefoon, niks. Een van mijn broertjes rende naar het land om mijn ouders te roepen. Ze kwamen snel, mijn vader was heel kwaad over dat onaangekondigde bezoek. Mijn tante, de vrouw van de dokter, heeft het bezoek onmiddellijk meegenomen, want ik mocht mijn aanstaande man absoluut niet zien.

Die ging zijn paard weer uit de stal halen en ik wilde stiekem naar hem kijken, maar mijn jongste zusje riep: “Nee nee, dat mag niet!” en smiet de deur voor mijn neus dicht...

Iedereen vond Yüksel prachtig. “Het is een heel leuke jongen!” riepen ze allemaal. Behalve ik, ik wist niks! Ik was nog maar een heel jong veulen met heel lang blond haar. De families spraken af dat wij ons over drie weken officieel zouden verloven.

Toen de verplichte drie weken waren verstreken, kwamen ze aanzetten. Een vrachtwagen vol mensen, een aantal taxi's, paard-en-wagens, alles volgeladen met spullen voor de verloving. Ze hebben me aangekleed en ik moest rondlopen en handkussen aan de familie uitdelen. Ik kreeg goud en geld, dat werd met speldjes op mijn bloes vastgemaakt.

Wij hebben voor iedereen eten gekookt. En toen was ik officieel verloofd. Zonder verloofde.

Het duurde nog acht maanden tot de bruiloft.

Mijn schoonfamilie stuurde mij zonder te laten passen jurken, lichtroze en blauwe zijden jurken. Het was vreselijk. Ze waren te groot en de mouwen waren te lang. De stoffen waren wel leuk, maar er zat helemaal geen model in.

Ik begon vreselijk te janken. Maar mijn moeder zei: "Ach Sebahat, het is maar voor twee dagen. Wat maakt het uit!"

Toen brak de trouwdag aan. Weer kwamen ze met het hele dorp aanzetten; dertig paard-en-wagens, een vrachtwagen, twee taxi's... het waren zo veel mensen. We hebben ze 's middags allemaal te eten gegeven, en daarna werden ze door onze familie en de mensen uit het dorp verzorgd.

De volgende ochtend, het was 1 januari 1959, was het zo ver. Daar ging ik, jankend.

De broer van mijn moeder bracht me weg met paard-

en-wagen, waarop ook de kist met mijn uitzet stond. En er gingen nog dertig familieleden met ons mee.

We kwamen na een lange tocht bij het huis van mijn mans familie, een mooi huis midden in een ommuurde tuin. Na een minuut of tien werd ik naar boven gebracht, naar “de kamer”.

Daar stond mijn man! Hij droeg een heel mooi donkerblauw pak en prachtige glimmende schoenen. Hij was heel slank.

Ik droeg een bruidssluiertje voor mijn gezicht. Hij sloeg het terug en sloot mij in zijn armen. Het klikte meteen.

Ik was nog maagd en nog nooit ongesteld geweest. Ik had geen borsten, geen heupen, ik was zo plat als een jongen. Maar mijn man was heel teder en lief, een ervaren man. Natuurlijk, wat denk je... hij was drieëntwintig en in dienst geweest!

Vanaf dat ogenblik was ik *çok sevindim*, blij. Hij heeft me verschrikkelijk gelukkig gemaakt. Echt waar. Ik was zo blij zo'n man te hebben getroffen.

Als je man goed is, is werken niet erg.
Hij heeft me nooit geslagen.'